

Др Горан Амиџић*
Драган Митровић**

Апстракт: Глобалне структуралне неједнакости за посљедицу могу имати масовно осјећање депресије, опши пораст несигурности и страха од губитка животних шанси и друштвене маргинализације. Најтежи облици криминалитета, попут организованог и насилничког, најзаступљенији су у друштвима са великим социјалним разликама, као и друштвима са високом стопом сиромаштва и незапослености. Неједнакост у приступу политичкој и свакој другој моћи, образовању, здравственој њези и правној заштити, карактеристични су облици структуралног насиља које је обично невидљиво и извире из саме друштвене структуре која предодређује положај људи сходно њиховим економским, етничким, полним, културолошким или политичким обиљежјима. Пораст сиромаштва, незапослености и аномије увећава конкуритивност између људи, умањује солидарност, разара социјалну кохезију и нормативни систем. Стање друштвене дезорганизације карактерише не само распад неформалног система вриједности и облигација, већ и слабљење формалног система, што ствара услове за продуковање још веће дезорганизације која исходи све већим стопама криминалитета и укупног нивоа насиља у друштву. Због дуге традиције и релативне стабилности, структуралне неједнакости се манифестују и виде као “нормалан” поредак ствари, рационализован моћним културолошким дефиницијама које се трансмитују са генерације на генерацију, што им омогућава да вјечно опстају. Социјалне напетости и слабо друштвено регулисана социјална конкуренција производе један посебан облик насиља који се зове структурално насиље. То је насиље које настаје као посљедица материјалне осујећености, друштвене инфериорности, осјећаја личне неадекватности појединаца, лоше социјалне промоције широких слојева и група становништва. Зато и није изненађење да се они чије су животне шансе истопљене, а то су великим дијелом млади, одлучују и на насиље и криминалитет као пут личног, али и (само)деструктивног испољавања.

Кључне ријечи: друштвена неједнакост, сиромаштво, криминалитет, савремено друштво

* Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, Е-mail: goran.amidzic@education.muprs.org

** Дирекција за координацију полицијских тијела, Сарајево, Е-mail: drmitrovic@blic.net

СТРУКТУРАЛНО НАСИЉЕ

Концепција структуралног насиља је данас једна од најразвијенијих социолошких концепција о факторима криминалитета, која у суштини представља дио теорије о поријеклу агресивног испољавања из фрустрација, али инсистира на социјалној структури као њиховом примарном изворишту. Под структуралним насиљем подразумева се свако угрожавање људских потенцијала економском или политичком структуром (Galtung, 1969). Неједнакост у приступу политичкој и свакој другој моћи, образовању, здравственој њези и правној заштити, карактеристични су облици структуралног насиља које је обично невидљиво и извире из саме друштвене структуре; она предодређује положај људи сходно њиховим економским, етничким, полним, културолошким или политичким обиљежјима. Због дуге традиције и релативне стабилности, структуралне неједнакости се манифестују и виде као „нормалан“ поредак ствари, рационализован моћним културолошким дефиницијама које се трансмићују са генерације на генерацију, што им омогућава да вјечно опстају (Gramberg, 2000). Као и директно, структурално насиље такође производи патњу и страдања људи, само спорије и разорније, сиромаштво је у снажној корелацији са високом смртношћу новорођенчади, инфективним болестима и кратким просјечним животним вијеком.

Веза између структуралног и директног (бихевиоралног) насиља је позитивна и снажна: они који су хроничне жртве структуралног насиља, окрећу се директном насиљу; насиље је одговор људи који се осјећају понижено и одбачено, инфериорно и неадекватно, а структурално насиље управо појачава таква осјећања. Gil одређује бихевиорално насиље као реактивно, изазвано структуралним насиљем посредством стреса и фрустрација: породично насиље је производ тог процеса, будући да је породица мјесто гдје се „пражњење“ може обавити без пунитивних санкција које иначе пријете уколико се оно врши у другим социјалним ситуацијама (Gil, 1978). Високо позитивно слагање између сиромаштва као апсолутне депривације и стопе убистава Паркер објашњава тако што сиромаштво означава подобним да произведе „одређена емоционална стања која ескалирају у насиље, најчешће уперено према онима који су близу – супружницима, дјеци, пријатељима“ (Parker, 1989).

Други, међутим, вјерују да је релативно сиромаштво (степен неједнакости у приходима) боља детерминанта криминалног и насилничког понашања него апсолутно сиромаштво: кроснационалне студије убистава откриле су позитивна слагања између економске неједнакости и стопа убистава (Blau, Blau, 1982; Hansmann, Quigley, 1982; Unnithan, Whitt, 1992). „Структурално насиље изазива бихевиорално у

обиму који може да поприми и епидемиолошке размјере (од убистава и самоубистава до ратова и геноцида). Питање је која је од ове две форме насиља важнија и опаснија, но, несумњиво је да су оне међусобно каузално повезане“ (Gilligan, 1996).

Истраживања односа између старосне структуре становништва и нпр. стопе убистава показала су да структуралне промјене у социјалном систему у смислу пораста обима издржаваних групација (дјеца, незапослени и пензионери) доводе до социјалних и економских поремећаја који резултирају порастом како социјалне патологије, тако и насиља. Наиме, док у друштвима које карактерише прогресивно увећање популације старих стопе убистава опадају, дотле се у друштвима у којима расте популација младих догађа управо супротно: стрес у социјалном систему узрокован увећањем популације старих води у интернализацију агресивности, што увећава стопу суицида, док раст популације младих води у екстернализацију агресивности и пораст стопе убистава (Lester, 1973). Увећање једне генерације подстиче пораст убилачког насиља посредством ширења релативне депривације и јачања интрагенерацијске конкуренције за ограничене ресурсе (Holinger 1987).

Истражујући тенденције насилничког криминалитета у Холандији, Нијбоер објашњава природу убистава и насиља младих имиграната управо терминима структуралног теоријског система. Наиме, млади имигранти углавном врше тзв. инструментална убистава, будући да им заправо нису приступачна легална средства за обезбјеђивање сопствене егзистенције, па користе илегалне активности, од којих најчешће послове у вези са диловањем дрога. За такво окружење је, по правилу, везана супкултура насиља које понекад подразумејива и вршење убистава (Nijboer, 1995).

Идеолошки изњедрен у традицији критичке криминологије, лијеви реализам („реалистична криминологија“) искорачио је као посебна концепција са амбицијом да криминалитет третира као реални проблем, будући да приступи који су рачунали на стратегије усмјерене на индивидуалне преступнике нису дали резултате, што важи и за приступе у оквиру теорије етикетирања, радикалне и критичке криминологије, који су патили од супротне једностраности и које реалисти виде као аболиционистичке, непрактичне и идеалистичке.

Вилијем Бонгер, један од утемељивача тзв. радикалне или критичке криминологије, писао је да капиталистички економски систем слаби социјална осјећања људи и њихов морал. Овај систем неминовно развија грамзивост и егоизам као дио своје репродукције. Разлог таквих одлика капиталистичког система је у томе што је он окренут размјени, профиту и производњи која у основи не задовољава потребе људи. Због тога тај систем гуши социјалне инстинкте и снижава вриједности осјећања морала. Такође, капиталистички систем ствара лоше материјалне и интелектуалне услове живота радничке класе, што доприноси да

морални ниво те класе буде низак. Из тог разлога, сматра Бонгер, настају појаве као што су несугурност егзистенције, сиромаштво, болести, незапосленост, необразовност, лош економски положај жене, слаба организација породице, алкохолизам, проституција, милитаризам, које имају велики удио у етиологији криминалитета.

У односу на поједине врсте криминалитета, које су типичне за капитализам, Бонгер проналази социоекономске основе њиховог поријекла. Бонгер анализира узроке економског криминалитета, сексуалних деликата (злочина), злочина освете, чедоморства и политичког криминалитета (Bonger, 1916). По њему, економски криминалитет има двоструко поријекло. Са једне стране, он извире из апсолутног сиромаштва и грамзивости, до којих доводи економско окружење, а са друге стране, он настаје због „напуштања“ морала и лошег образовања дјеце из сиромашнијих класа. Па тако, на примјер, професионални криминалци који се најчешће регрутују из групе ситуационих преступника, по отпуштању из затвора стално падају ка све дубљем сиромаштву.

Слично мисли и Валтер Холштајн (радикални теоретичар социјалног рада): узроке криминалитета треба тражити у дефицитарним условима социјализације који проистичу из социоекономских особина друштва и депривилегованог положаја људи, а прије свега радничких и нижих слојева. Он даје примјер дјеце бескућника, гдје економска биједа производи нарушену породичну климу, деструктивну атмосферу гета и социјалну изолацију. У таквим околностима дјеца немају никакве шансе за социјализацију него само за неки облик дисоцијализације. Када таква дјеца дођу до школског узраста, она су већ толико оштећена да је школа формално у праву када их одваја у посебна одјељења. Ова дјеца када постану одрасли људи, принуђена су да пропадне, као и њихови родитељи, и да репродукују биједу из које су потекли, преносећи је на сљедећу генерацију (Hollstein, 1980).

Савремена концепција лијевог реализма у основи представља велики компромис између конфликтних теорија и традиционалне криминологије: да би се разумио проблем криминалитета, све његове димензије – извршилац, жртва, држава и друштво, као и њихове међусобне релације морају бити у потпуности истражене. То представља суштински помак у приступу, будући да је већина ранијих теоријских концепција углавном била фокусирана само на једну од наведених димензија, и то извршиоца – социјалну контролу или државу, док је жртва најчешће била у потпуности занемаривана. Истраживач по мјери лијевог реализма има задатак да испита све међуодносе наведених димензија, али и узроке криминалног понашања, факторе вулнерабилности жртава, као и социјалне услове који утичу на ниво контроле и толеранције на криминално понашање.

Иако се генерално претпоставља комплексна, мултифакторска узрочност насиља, лијеви реализам фаворизује изворишно (критичко) становиште да насилништво, као и криминалитет уопште, „извире“ и храни се структуралним социјалним факторима. Централни медијатор структуралних карактеристика и насилничког криминалитета јесте релативна депривација, као стање објективне ускраћености и доживљај фрустрације индивидуе због немогућности да оствари ниво постигнућа своје референтне групе. Тејлор указује на факторе пораста насиља у западним земљама, који представљају посљедицу структуралних поремећаја усљед транзиције из индустријског у постиндустријско друштво (Taylor, 1999). Раст глобализације, тенденција денационализације и јачање либералног тржишта изазвали су кризу националне државе којој све више слабе могућности да планском прерасподјелом смањује неједнакости у дохотку и богатству и тако гарантује појединачну и колективну сигурност. Општи ниво несигурности и страха од конкуренције и „других“ расте, те тако криза националних држава иде у корак са оживљавањем национализма („повратак у трибализам“) и сепаратистичких тежњи заснованих на етничкој припадности вођених популистичким десничарским идејама о „крви и припадности“.

НЕКИ ПОКАЗАТЕЉИ НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Процјењује се, према извјештају Свјетске здравствене организације, да у свијету, у мирнодопским околностима буде убијено 525.000 људи годишње или у просјеку један човјек скоро сваког минута. Подаци ове организације УН показују да су више од двије трећине жртава убистава мушкарци, углавном узраста између 15 и 25 година. Оно што је овдје нарочито битно, јесте да је стопа убистава значајно виша у земљама са израженим економским и социјалним неједнакостима, гдје је јаз између богатих и сиромашних већи. Друштвене кризе и регресија најдиректније стварају погодно тло за бујање различитих типова девијација и криминалитета. Истовремено, оне доприносе индиректном умножавању криминалних активности посредством растућих социјалних проблема, међу којима сиромаштво, незапосленост, дисфункција и дезорганизација многих друштвених институција и служби и поремећаји односа, функција и структура породице имају посебну тежину и утицај (Милосављевић, 1998).

У том смислу, алармантан и симптоматичан податак је да је само у Москви, у првих 11 мјесеци 1997. године убијено, 1.310 људи или 119 у просјеку мјесечно. Од тога броја, 93 одсто убистава настало је као посљедица алкохолисаног стања, 5 одсто су наручена убистава, и то најчешће из користољубља, углавном због сукоба интереса око промета некретнина, док око 2 одсто убистава има мотиве у дужничко-

повјерљачким односима (Југовић, 2003.). Русија је одличан примјер земље која се, последице пропасти комунистичког система, нашла у једном стању политичке нестабилности, вриједносне аномije, социјалне раслојености, масовног сиромаштва, погоршања животног стандарда и здравственог стања нације, што је погодновало ширењу криминалитета.

На другом дијелу земаљске кугле, у Латинској Америци, коју су у другој половини протеклог вијека погађали социјално-класни и идеолошко-политички ратови, оружане побуне и револуције, на крају 20. вијека социјалне и политичке противрјечности имају другачије манифестације. Оне се понајвише изражавају кроз криминалитет, малољетничку делинквенцију и различите облике насиља. Ове нове чињенице наводе неке истраживаче друштвених прилика да криминалитет и насиље виде као један облик социјалног револта или примитивног и архаичног израза социјалног комешања (Ramone, 2002).

Нестанком, деградацијом и историјском потрошеношћу марксизма као покретача политичке и социјалне побуне, у празном простору недостатка идеологије потлачених и маргинализованих, криминалитет постаје облик квазиреволуционарне идеологије и примитивног начина исказивања бунта. „У Латинској Америци, као и у другим дијеловима планете, прије тридесет година, момак који би пронашао револвер пришао би некој организацији која примијењује оружану борбу да би измијенила судбину човјечанства. Данас, тај ће момак мислити, прије свега, на себе и, осјећајући се жртвом раскидања социјалног договора од стране владајућих, раскинуће и он сам тај договор пљачакајући неку банку или проваљујући у неку продавницу (Ramone, 2002).

Од почетка велике економске кризе у децембру 2001. и масовног осиромашења средње класе, стопа делинквенције у Аргентини се учетворостручила. У Бразилу, једној од земаља у којој су неједнакости највеће, социјални рат је досегао неслућене размјере. Само у Рију, између 1987. и 2000. године, ватреним оружјем је убијено више малољетника него укупно у свим конфликтима у Колумбији, Југославији, Сијера Леонеу, Авганистану, Израелу и Палестину. За тих тринаест година, на примјер, 467 младића је погинуло у израелско-палестинском сукобу; за исто вријеме 3.937 малољетника је убијено у Рију... Бразил издваја 2 одсто свог годишњег бруто националног дохотка на војску, али више од 10 одсто за заштиту богатих од сиромашних“ (Ramone, 2002).

СТРАХ ОД КРИМИНАЛИТЕТА

Током година, страх од криминалитета се изједначавао с различитим емоционалним стањима, ставовима или перцепцијама (укључујући и неповјерење према другима, тјескобу, страх од непознатих људи, те забринутост због моралног пропадања друштва). Ferraro и LaGrange

(1987: 83) су дефинисали страх као „негативну емоционалну реакцију проузроковану криминалитетом или симболима који се вежу уз њега“. Али, таква дефиниција тешко да може разлучити страх од криминалитета од туге, љутње или очаја, који такође могу бити посљедица криминалитета или симболике која прати криминалитет.

Цјелокупни проблем око конкретног значења страха везаног уз криминалитет чини се како проистиче из темељних разлика између перцепције, когниције или емоције. Према Вару (2000: 453), страх није перцепција окружења, већ реакција на посматрано окружење. Иако страх може настати као резултат когнитивног процесуирања или евалуације уочених догађаја (нпр. како нас особа која нам прилази жели напасти), сам по себи није увјерење, став или евалуација. Напротив, он је емоција, осјећај узрокован свјесношћу или очекивањем опасности.

Страх је заправо врло честа појава у свакодневном животу, нпр. страх од саобраћаја, страх од затвореног простора, страх од заразе. Оно што разликује страх од криминалитета и овдје споменуте страхове је заправо објект страха. У квалитативном смислу, не постоје докази како се страх од криминалитета значајно разликује од осталих врста страха. С обзиром на проблематику дефиниције страха од криминалитета, постоје и потешкоће око проналаска конкретних узрока његове појаве. Нпр., страх од криминалитета може се појавити како одговор на непосредну опасност, када је особа суочена с наоружаним нападачем или јој се вербално пријети нападом. Но, како су људи способни предвиђати будуће догађаје путем различитих симбола, страх од криминалитета може се појавити у ишчекивању могуће пријетње или као реакција на догађаје из окружја (разбијена јавна расвјета, графити по зидовима...). Стога ни не чуди чињеница како се, зависно о истраживањима, мјерење страха од криминалитета своди на мјерење забринутости од могућих лоших догађаја више него од виктимизарности (страх да ће неко бити жртва неког кривичног дјела).

Један од разлога јављања страха од криминалитета јесте и мистифицираност криминалитета као појаве. Проблем данашњице не лежи у непостојању довољне количине знања у погледу криминалитета, већ у неуспјеху научника и стручњака који нису у стању представити разумљиве и логичне верзије чинилаца криминалитета као појаве (Warr, 2000: 483).

Занимљив је приједлог Luptona и Tullocha (1999: 508) о разликовању страха од криминалитета од забринутости због криминалитета. Можда би било боље то представити као позицију рационалног против ирационалног. Страх као такав може бити и ирационалног карактера, што значи како нема објективног разлога за његов настанак или продужење. По овој поставци, људи би се требали равнати према вјероватноћи да ли ће бити жртве криминалног дјела (што је под утицајем државних

статистика о криминалитету, медија итд.), те у највећем броју случајева реагују ирационално управо они који би се, према неким објективним карактеристикама, требали најмање бојати. Поставља се питање – одлучују ли државне статистике о криминалитету ко се треба више или мање бојати? И наравно, колико је тај страх оправдан са субјективног стајалишта појединца. „Здрава“ забринутост пожељан је облик понашања у смислу нечињења неких дјела и радњи или недолажења у стања која могу довести до виктимизације. Такође, забринутост је и нужна, јер кроз испитивања о забринутости због криминалитета, надлежне институције које се баве овом проблематиком имају информације у којој мјери и за коју врсту криминалитета је заједница посебно забринута.

НАСИЉЕ – КРИМИНАЛИТЕТ НА СПОРТСКИМ ТАКМИЧЕЊИМА

Иако су облици криминалитета везани за спорт различити, ипак се све ове врсте криминалних дјелатности могу у најгрубљем смислу подијелити у двије групе: 1) криминалитет усмјерен на стицање имовинске користи у вези са спортом (поткупљивање играча, намјештање и договарање резултата такмичења, поткупљивање судија и др.) и 2) криминалитет везан за насиље и неред на спортским такмичењима.

Нажалост, насиље је постало незаобилазан пратилац спортских приредби, нарочито оних најзначајнијих, којима у правилу присуствује и највећи број гледалаца (Коковић, 2001). То истинске љубитеље спорта у великој мјери одвлачи од спортских боришта, а они најоданији често буду изложени непотребним ризицима и малтретирањима. Неријетко се неред и насиље по завршетку спортских приредби са спортских стадиона селе на градске улице. Ове појаве указују на потребу да друштво енергичније реагује на овакве облике друштвено неприхватљивих понашања. Насиље на спортским приредбама је специфичан и посебно карактеристичан облик насиља у савременом друштву. Услови у којима се врши, побуде из којих произилази и појавни облици у којима се испољава посебно одликују ову врсту криминалитета. Стога су облици друштвеног реаговања на исти у много чему специфични, а међу њима од посебног је значаја казненоправна реакција друштва. Због тога њено разматрање има посебан значај и своју посебну димензију, а разноликост конкретних појавних облика ових деструктивних понашања захтијева широк круг примјене кривичноправних и прекршајних прописа који се у овој области примјењују, имајући ту у виду како прописе који се изричито односе на ове појаве, тако и оне који имају шири значај, али који и на овом плану често долазе у обзир и налазе своју примјену (Ђорђевић, 2007).

Насиље и неред на спортским такмичењима као једна врста криминалних дјелатности обухвата широк круг различитих деликата који се, према условима у којима се врше, субјектима који их чине,

узроцима који их изазивају и посљедицама које из њих настају могу сврстати у више карактеристичних група. Стога се и разматрање проблематике ових деликата мора чинити са свих наведених аспеката. Већина аутора полази од становишта да се насиље може односити на лица или на ствари. Међутим, постоји и мишљење да насиље може бити усмјерено само према човјеку, а не и према имовини, односно да је и у том случају оштећење имовине само начин вршења насиља према одређеном лицу (Бачић и Шепаревић, 1982).

Када је у питању насиље које се врши према лицу, оно се може појавити као физичко или психичко насиље. Под физичким насиљем подразумијева се дјеловање на физички интегритет неког лица, агресивно понашање према људима, наношење физичких патњи неком лицу, а психичко насиље се манифестује кроз психичко малтретирање, наношење психичких патњи, пријетње и изазивања осјећаја страха. Насиље према стварима (покретним и непокретним) састоји се у уништењу имовине веће вриједности (Лазаревић, 1981).

Као субјекти насиља на спортским приредбама најчешће се појављују посјетиоци спортских такмичења – гледаоци који се окупљају ради посматрања и праћења такмичења. Међу њима вршењу насиља највише су склони они посјетиоци који су изразито навијачки расположени према екипама (ријетко према појединцима) које се такмиче и који су у правилу више заинтересовани за побједу оних којима поклањају своје симпатије него за сам квалитет спортске приредбе. Такав однос према спорту обично доводи до нетрпељивости, па чак и мржње према такмичарским противницима и њиховим симпатизерима – навијачима, из чега најчешће и произилази насиље. Ова врста спортске публике често се неформално, а у извјесној мјери чак и формално удружује, па као таква удружено дјелује у навијању, али често и у вршењу насиља (Теофиловић, 2004). Остали посјетиоци спортских приредби који прије свега уживају у љепоти и квалитету спортског надметања у правилу нису склони вршењу насиља, мада у извјесним случајевима бивају, присуством велике скупине оних других, насилнички настројених посјетилаца, индуковани да се и они укључе у насилничко дјеловање. Сами учесници такмичења у правилу нису учесници насилничких дјеловања навијача, али се у неким случајевима поједини од њих и сами укључују у вршење насиља, углавном као подстрекачи. Ипак, и они се појављују и као непосредни извршиоци аката насиља у случајевима сукоба са такмичарима противничких екипа и у току самог такмичења или непосредно послје њега. Ови сукоби се понекад проширују и на функционере такмичарских екипа, спортске судије, делегате спортских савеза и друга лица која службено учествују или присуствују такмичењу. Најзад, као субјекти насиља у неким случајевима појављују се и случајни пролазници (када се насиље спортских навијача прошири и изван спортских стадиона) који

се прикључе организованим групама насилника или другим учесницима масовног вршења насиља.

Жртве насиља на спортским приредбама су бројне и значајне. То су најчешће други учесници у стварању нереда и насиља који и сами постају жртве свог насилничког дјеловања. Међутим, жртве су често и лица која нису изазвала или учествовала у насиљу, а која су изложена насиљу до кога је дошло. То могу бити посматрачи који се нису укључивали у вршење насиља, затим сами спортисти, функционери спортских екипа, спортске судије, лица која одржавају ред на стадиону, припадници полиције који раде на спречавању насиља и, најзад, друга лица која су се због других повода или случајно нашла на мјестима на којима се догађа насиље.

Пошто се насиље често врши према стварима (ломљење сједишта, оштећивање уређаја, рушење ограда, паљење различитих предмета, оштећивање јавних уређаја, разбијање излога, оштећење аутомобила и других превозних средстава и др.), као жртве насиља појављују се и власници ових предмета, како физичка, тако и правна лица. Индиректно од ових насилничких активности штетне посљедице трпе и грађани који су корисници јавних уређаја, превозних средстава јавног саобраћаја или којима оштећени предмети на извјестан начин служе (контејнери за смеће, жардињере, корпе за отпатке, рекламни панои).

Мјесто вршења насиља су најчешће трибине спортских објеката на којима се одвија спортска приредба и на којима је окупљен велики број гледалаца из чијих редова се активирају насилници. Сами терени на којима се одвија спортско такмичење рјеђе су мјесто вршења насиља, изузев у случајевима сукоба између самих такмичара или у случајевима проваљивања публике на терен на коме се одвија такмичење. Поред трибина спортских стадиона, насиље спортске публике се често врши и изван стадиона на његовим прилазима у околним улицама, а каткад на удаљенијим улицама или трговима града.

Насиље на спортским приредбама је чешће и већег обима на великим спортским стадионима гдје је окупљање гледалаца, а међу њима и потенцијалних учесника у насиљу веће, али вјероватноћа настајања нереда и насиља не зависи само од броја присутних, већ и од низа других околности. Прије свега, то зависи и од врсте спортског такмичења, у ком смислу се може запазити да су нереди и насиље много чешћи на такмичењима у екипним спортовима (фудбал, кошарка, одбојка, рукомет, ватерполо) него на такмичењима појединача (атлетика, пливање, гимнастика), независно од тога што се и у овим спортовима може рачунати и екипни пласман. Разлог томе је прије свега међусобна супротстављеност два такмичарска тима када су у питању екипни спортови, што води израженој супротстављености навијача такмичарских екипа, а нарочито навијачких група и организација.

Вјероватноћа наступања нереда и насиља већа је код јаче израженог ривалства такмичарских екипа и веће међусобне супротстављености навијача и навијачких група, њихових ранијих сукоба и узајамно створене нетрпељивости и анимозитета, што је у неким случајевима праћено и националистичким страстима и националном нетрпељивошћу.

У погледу времена вршења насиља везаног за спортске приредбе, уочено је да се оно најчешће врши за вријеме самог трајања такмичења, али се врло често насиље наставља и после завршеног, а некад и прекинутог, такмичења. Чест је случај да до нереда и насиља долази тек после завршеног такмичења. Најзад, догађа се да до нереда и насиља дође и прије одржавања такмичења, углавном у вријеме окупљања и долажења навијачких група на стадионе на којима се одржавају такмичења. Трајање нереда и насиља је различито, што највише зависи од околности (почетак спортске приредбе – ако је насиље прије ње, завршетак приредбе – ако је насиље у току ње, ефикасно дејство органа реда да спријече насиље, атмосферске прилике и др.).

Узроци појаве насиља везаног за спортска такмичења и побуде из којих се то чини јесу многе и њихово утврђивање предмет је психолошких, социолошких и криминолошких анализа и истраживања. Најчешће се наводе склоности ка вршењу насиља, хулиганство навијача, недостатак спортске културе, неумјерене навијачке страсти, национална нетрпељивост и др. Но и многи други узроци у мањој или већој мјери доприносе настајању нереда и вршењу насиља. Непосредни поводи настајања нереда и насиља веома су различити: немирење са поразом у такмичењу, незадовољство слабом игром или неспортским понашањем такмичара, међусобна вријеђања супарничких екипа, супротстављање лицима која одржавају ред на стадиону, неслагање с одлукама судија на утакмицама, покушај уласка на стадион без улазница и др.

Облици насиља које се врши на спортским такмичењима су веома различити и у правом смислу представљају кривична дјела или прекршаје. Они се могу вршити двојако: 1) индивидуално и непосредно или 2) колективно, тј. учествовањем у групи односно скупини. Различита кривична дјела и прекршаји везани за насиља на спортским такмичењима могу се подијелити на више група према уобичајеним класификацијама и групама кривичних дјела у које можемо укључити и одговарајуће прекршаје. У том смислу кривична дјела и прекршаје на спортским такмичењима могли бисмо подијелити у пет група: деликти против живота и тијела, деликти против имовине, деликти против опште сигурности, деликти против јавног реда и мира и деликти против државних органа. Овome треба додати да у насиљу и нередима долази и до вршања многих других кривичних дјела која немају карактер насиља, али која се често врше при насиљу и прављењу нереда. У та дјела могли бисмо убрајати различите врсте увреда (обична и јавна увреда, повреда

угледа државе, повреда угледа народа, националне или етичке групе, повреда угледа стране државе), као и дјела изазивања националне, расне и вјерске мржње, различите врсте крађа и нека кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина (принуда, злостављање, угрожавање сигурности) као и многи прекршаји.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Традиционални приступ организовању и планирању криминалистичке дјелатности заснива се на *реактивном концепту*, на основу којег полиција и органи правосуђа реагују тек после извршеног кривичног дјела. Кривично дјело се посматра као изоловани феномен и не доводи у везу са социјалним и другим факторима који формирају услове и узроке поновног извршења кривичног дјела од стране истог или других лица. Борба против криминалитета није системски и цјеловито осмишљена гледано у цјелини или у односу на поједине типове криминалних феномена, овакав приступ не може да доведе до жељене ефикасности у сузбијању, откривању и доказивању кривичних дјела, јер је велики број типова криминала посљедица цјеловитих друштвених услова који их продукују. Значајан проценат криминалног понашања производ је трајне психолошке или професионалне оријентације индивидуалних или удружених криминалаца са јасно подијељеним улогама у којима се непосредни извршиоци појављују само као маргиналне фигуре једног ширег криминалног плана или оријентације. Према томе, уколико се криминалистичка анализа и планирање усмјере само према непосредним извршиоцима, и то након предузетог криминалног понашања, криминалистичка дјелатност се бави маргиналним питањима и појавама и усмјерава се само ка врху леденог бријега. На другој страни, евидентна несинхронизованост између органа непосредно или посредно задужених за сузбијање криминалитета, лоша законодавна политика, непостојање система превенције и осмишљене глобалне стратегије сузбијања криминалитета, непостојање база података и квалитетног аналитичког процеса додатно негативно утичу на ефикасност криминалистичке дјелатности.

Због наведених разлога, у посљедњој деценији XX вијека, у свијету је напуштен концепт реактивног приступа криминалитету и почела се развијати *проактивна стратегија супротстављања криминалитету* која подразумијева његово системско и цјеловито анализирање и сузбијање. Полицијска дјелатност супротстављања криминалитету не усмјерава се само ка оствареним криминалним феноменима, већ се усредсређује на услове и узроке који продукују криминалитет. Планирање криминалистичке дјелатности уз помоћ неких нових метода и начина организације усмјерава се и ка будућем криминалном понашању, односно бави се криминалистичким предвиђањем.

ЛИТЕРАТУРА

- Бачић, Ф. и Шепаревевић, З. (1982). *Кривично право – посебни дио*. Загреб.
- Blau, J.; Blau, P. (1982). The cost of inequality: metropolitan structure and violent crime. *American Sociological Review*.
- Bonger, W. (1916). *Criminality and Economic Conditions*. London.
- Ђорђевић, Ђ. (2007). *Насиље и спорт*. Зборник радова *Криминалитет у транзицији – феноменологија, превенција, државна реакција*. Београд.
- Ferraro, K.; LaGrange, R. L. (1978). *The Measurement of Fear of Crime*. Sociological inquiry.
- Gil, D. (1978). Societal violence in families. U: J. M. Eekelaar, S. N. Katz (eds.). *Family Violence* (str. 14–33). Toronto: Butterworths.
- Gilligan, J. (1996). *Violence: Reflections on a National Epidemic*. New York: Putnam.
- Hansmann, H. B.; Quigley, J. M. (1982). *Population heterogeneity and the sociogenesis of homicide*. *Social Forces*.
- Hollstein, W.; Meinhold, M. (1980). *Социјални рад у капиталистичким продукционим условима*. Београд: Виша школа за социјалне раднике.
- Југовић, А. (2003). *Социјална политика и социјални рад као део друштвеног реаговања на криминал*. Зборник радова *Стратегија државног реаговања против криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
- Коковић, Д. (2001). *Насиље спортске публике, Дефендологија, број 10/01, Бања Лука*.
- Лазаревић Љ. (1981). *Кривично право – посебни дио*. Београд.
- Lester, D. (2001). *Suicide, homicide and age dependency ratios*. *International Journal of Aging and Human Development*.
- Lupton, D.; Tulloch, J. (1999). *Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition*. *British Journal of Sociology*.
- Милосављевић, М. (1998). *Ограничења и могућности превенције криминала*. *Превенција криминала*, Дефектолошки факултет и Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд.
- Nijboer, J. (1995). *Trends in Violence and Homicide in the Netherlands*. C. R. Block, R. L. Block (eds.).
- Parker, R. N. (1989). *Poverty, Subculture of Violence, and Type of Homicide*. *Social Forces*.
- Taylor, I. (1999). *Crime in context: A Critical Criminology of Market Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Тефиловић, Н. (2004). *Насиље младих на спортским приредбама*. *Наука, безбедност, полиција, број 2–3/04*.
- Unnithan, P.; Whitt, P. (1992). Inequality, economic development and lethal violence: A cross-national analysis of suicide and homicide. *International Journal of Comparative Sociology*.

Warr, M. (2000). Fear of crime in the United States: avenue for research and policy. Duffe, D. (ur.): *Measurement and Analysis of Crime and Justice*, Washington DC. National Institute of Justice.

SOCIAL STRUCTURE AND CRIME – VIOLENCE

Goran Amidžić, PhD*

Dragan Mitrović**

Abstract: The effects of the global structural inequalities may be a massive feeling of depression, increase of insecurity, fear of loss of life chances, and social marginalization. The most serious forms of crime, such as organized and violent crime, are most prevalent in societies with large social differences, as well as in societies with high poverty and unemployment rates. Inequality in access to political and every other power, education, health care and legal protection are typical forms of structural violence that are usually invisible and spring from the social structure that determines the position of the people according to their economic, ethnic, gender, cultural or political affiliations. The increase in poverty, unemployment and anomie increases the competitiveness among people, reduces solidarity, and destroys social cohesion and normative system. The state of social disorganization is characterized not only by the breakdown of the informal system of values and obligations, but also by the weakening of the formal system, which creates the conditions for even greater disorganization, resulting in increased crime rates and the overall level of violence in society. Due to long tradition and relative stability, structural inequalities are manifested and perceived as “normal” state of affairs, reasoned by powerful cultural definitions transmitted from generation to generation, which allow them to keep persisting. Social tensions and poorly regulated social competition produce a special form of violence that is called structural violence. It is violence that occurs as a consequence of material deprivation, social inferiority, a sense of personal inadequacy of individuals, and poor social promotion of social layers and groups. It is no surprise that those whose life chances melted away, mostly being part of young population, decide to take upon violence and criminality as a way toward personal, as well as (self) destructive manifestation.

Keywords: social inequality, poverty, crime, modern society.

* Police College Banja Luka, e-mail: goran.amidzic@education.muups.org

** Directorate for Coordination of Police Bodies, Sarajevo, e-mail: drmitrovic@blic.net